

Pr. prof. univ. dr. Gheorghe Petraru

**Revelație scripturistică, teologie și experiență
spirituală în misiunea Bisericii**

Doxologia

Iași, 2023

Cuprins

Prefață: Părintele Profesor Gheorghe Petraru – modelul teologului erudit, crescut la umbra marilor duhovnici	11
---	-----------

Capitolul I

Dumnezeu există, Se revelează și ne iubește.....	27
---	-----------

Strong and Weak Metaphysics in the History of

Romanian Philosophy	27
----------------------------------	-----------

1. Strong Substantive Metaphysics 28
2. Religious Metaphysics 30
3. Weak Metaphysics 33
4. Mapping the issues..... 34

Cele cinci căi tomiste pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu

1. Cele cinci căi tomiste de dovedire rațională a existenței lui
Dumnezeu..... 38
2. Argumentele pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu în
teologia actuală..... 43
3. Cele cinci căi tomiste și aporetica modernă..... 51

Kevin J. Vanhoozer's Concept of Kenotic-Perichoretic Relational Ontotheology as a Way to Surpass Transcendence:

Immanence Dualism in Theology and Science	54
--	-----------

1. Transcendence in Theology 56
2. Science and Transcendence 60
3. Society and Transcendence..... 62
4. Bridges Between an Apology of Theology and an
Apology of Science..... 63

The Revelation of God as Divine Discourse:

An Orthodox Assessment	66
-------------------------------------	-----------

1. Divine Discourse in Today Theology and the Human
Ontological Call for God 67
2. An Evaluation of What Is Called „Divine Discourse” from
the Perspective of Orthodox Theology 71
3. Man's Ontological Intentionality towards God and Its
Philosophical Expressions 76

Temeiul teologic-trinitar al misiunii Bisericii	84
1. Dumnezeu există. Dumnezeu ne vorbește	84
2. Dumnezeu-Treime de Persoane, temei al misiunii Bisericii	87
3. Biserica – comuniunea reală și mântuitoare a oamenilor cu Sfânta Treime.....	91
4. Experiența umană a divinului după Sfânta Scriptură	92
Hristos – Rațiunea supremă și temeiul raționalității lumii	104
1. Structura hristică a creației.....	106
2. Deschiderea mesianică a științei și sensul eshatologic al creației.....	111
Hristos în teologia misionară ortodoxă și proiectul misionar „Mission in Christ’s Way”	118
1. Iisus Hristos în Revelația scripturistică.....	119
2. Dogma hristologică – adevărul de credință al Bisericii	123
3. Prezența lui Hristos în Biserică.....	126
4. Hristologie filosofică și derive adiacente	130
Sfântul Duh în misiunea Bisericii și comuniunea creștină.....	133
1. Duhul Sfânt în Sfânta Scriptură și Tradiția Bisericii	133
2. Diferențe intercreștine în abordarea persoanei și lucrării Duhului Sfânt.....	145
3. Viața Bisericii în Duhul Sfânt al lui Hristos și în energiile necreate și veșnice ale Treimii.....	155
Performativitatea limbajului teologic și specificul acestuia în spațiul eclezial.....	165
1. Conceptul de performativitate în sens științific, filosofic și teologic	167
Biserica loc de închinare – sens plinar al spațio-temporalității omului.....	172
Revelația lui Dumnezeu și misiunea Bisericii în opera teologică a Prof. Diac. Petre I. David. Aspecte actuale în reflecția apologetico-misionară.....	176
1. Revelația în viziunea Părintelui Profesor P. I. David.....	177
2. Relația dintre Teologia Fundamentală/ Apologetica creștină și Misiologie	183

Capitolul al II-lea

Actul religios și credința creștină mărturisitoare și mântuitoare	189
Semnificații teologico-misionare ale vederii Crucii lui Hristos de către Sf. Constantin cel Mare și discursul apologetic despre minune în actualitate	189
1. Narativul patristic al realității vederii Crucii de către Sf. Constantin cel Mare	189
2. Vederea Crucii lui Hristos – confirmare a Revelației lui Dumnezeu în Hristos și a misiunii Bisericii	194
3. Hermeneutica minunii în discursul apologetic actual	198
Aspectul cognitiv în sens teologic al mărturiei și martirajului creștin	204
1. Teorii cognitive actuale	205
2. Cognația teologică, cunoașterea lui Dumnezeu	210
3. Reflecții teologice despre actul de credință teologică	214
Euharistia – Taina unității Bisericii și a mântuirii în Hristos	218
Euharistia ca taină și jertfă	220
1. Caracterul eclesiologic al Euharistiei și unitatea Bisericii	224
2. Împărtășirea cu Hristos Euharistic – Mântuirea Omului	231
Revelație, dogmă și comuniune marianică mărturisitoare în cîntarea Prohodului	237
1. Sfânta Fecioara în Revelația scripturistică redată în Prohodul Domnului	238
2. Dogma mariologică exprimată în Prohodul Domnului	241
3. Participarea creștinilor la Trupul eclesial al lui Hristos în comuniunea Maicii Domnului redată în prohodul Domnului	248
Raționalitatea creației la Sfântul Maxim Mărturisitorul	252
1. Preliminarii	252
2. Lumea, creație a lui Dumnezeu	254
3. Teologie și știință	261
4. Biserica și lumea în viziunea maximiană	264
Experiența lui Dumnezeu în Biserica Ortodoxă prin credință, educație și cultură	268
1. Credința biblică și dogmatică a Bisericii ca act esențial uman	269
2. Educație prin credință și iubire	275
3. Credința, cultură a adevăratei libertăți mântuitoare	286

Christian Mystic Teresa of Avila and Symeon the New Theologian	291
1. Some metaphysical reflections in contemporary Romanian and European philosophy	291
2. The Mystic in the writings of Theresa d'Avilla (1515-1582).....	294
3. The Mystic in the writings of Symeon the New Theologian (949-1022).....	298
 Capitolul al III-lea	
Eclesiologie misionară	302
Principles of Orthodox Missiology.....	302
Introduction.....	302
1. Ontology of Mission	304
Biserica misionară sau Biserica misională.	
O evaluare teologică și misionară ortodoxă.....	322
1. Biserica misională alternativă la secularizare, ateismul militant, refuzul viziunii teologice despre lume și viață	322
2. Identificarea istorică a Împărăției lui Dumnezeu cu Biserica misională.....	324
3. Identitatea comunității creștine prin separarea de lume.....	326
4. Duhul Sfânt și Biserica misională.....	329
5. Poporul lui Dumnezeu și Biserica misională	331
6. Biserica misională are nevoie să dezvolte structuri misionale pentru a-și forma viața și preoția ei, precum și conexiunea misională practică în aria Bisericii mai extinse	334
Actualitatea concepției eclesiologice a Sf. Irineu de Lugdunum.....	338
1. Biserica ca Adevăr și adevărul învățăturii ei în și din Dumnezeu Adevărul	339
2. Dimensiunea sacramentală a Bisericii	343
3. Aspecte ale gnosticismului combătute de Sfântul Irineu și aspecte esoterico-ocultiste în contemporaneitate.....	346
Eastern Orthodox Church and the Christian Mission in the 21st Century	351
1. The Holy Spirit and the Church	351
2. The Spirit and the sacramental Christian life.....	355
3. The Orthodox Church and global world	358

Însușirile Bisericii după Simbolul de credință niceo-constantinopolitan și contextul creștin pluralist actual	362
1. Unitatea Bisericii și înțelegerea acesteia în contextul pluralismului creștin actual	363
2. Sfințenia Bisericii	369
3. Catolicitatea, ecumenicitatea sau sobornicitatea Bisericii	372
4. Apostolicitatea Bisericii	375
Eclesiologie misionară în teologia Părintelui Dumitru Stăniloae.....	379
1. Comunitatea eclezială locală, loc teologic și prezență integrală a lui Dumnezeu cel întreit în persoane.....	380
2. Treimea, fundamentul Bisericii lui Hristos din istoria cu finalitate în Împărăția cerească	385
3. Biserica misionară locală. Sensuri ale misiunii creștine astăzi.....	394

Capitolul al IV-lea

Misiunea comunității ecleziale locale în contextul pluralismului

creștin actual **399**

Metodologie pastoral-misionară în context actual **399**

1. Onto-teologie
2. Psihologie religioasă
3. Sociologie religioasă
4. Identitatea preotului în relația cu Dumnezeu și Biserica.....

Parohia, orizont al evanghelizării, mărturiei creștine, apostolatului cultural și social. Statutul preotului.

Strategii misionare pentru revitalizarea vieții parohiale în

societatea românească actuală **416**

1. Cunoașterea lui Hristos, Adevărul, prin educație creștină la nivel de parohie.....
2. Dimensiuna sacramentală a parohiei ortodoxe
3. Parohia, mediu de slujire a aproapelui și orizont de cultură ortodoxă
4. Provocări ale parohiei în modernitatea și postmodernitate
5. Preotul paroh și statutul său în Biserică

Parohia orizont de educație creștină și viață în Hristos..... **451**

1. Biserica, comuniunea de comuniuni
2. Cunoașterea lui Hristos, Adevărul, prin educație creștină la nivel de parohie.....
3. Sfintele Taine, Calea spre Împărăție cu Hristos, Viața

Parohia, orizont misionar, sacramental, filantropic și cultural în viziunea Părintelui profesor Ion Bria.....	466
1. Misiune și parohie.....	467
2. Viața sacramentală și parohia	470
3. Filantropia și parohia	473
4. Cultură și parohie	475
Maica Domnului și misiunea Bisericii	477
1. Temeiurile biblice ale mariologiei creștine.....	478
2. Dogma mariologică și experiența liturgică misionar- mărturisitoare a credinței creștine în Sfânta Fecioara Maria	486
3. Mariofaniile – o hermeneutică ortodoxă	492
4. Sfânta Fecioara Maria și misiunea Bisericii.....	495

Capitolul al V-lea

Pluralismul creștin și Adevărul despre una, sfântă universală și apostolică

Biserică	501
Penticostalii.....	501
1. Învățăături doctrinare specifice	505
2. Cultul.....	517
Bapțiștii	519
1. Istoric	520
2. Organizare	528
3. Cultul.....	528
5. Concluzii	538

Prefață

Părintele Profesor Gheorghe Petraru – modelul teologului erudit, crescut la umbra marilor duhovnici

Pr. prof. univ. dr. Ioan C. TEȘU

Părintele Profesor Gheorghe Petraru este foarte cunoscut și apreciat ca teolog de profundă consistență, în spațiul românesc și internațional, ajuns la vârsta maturității sale, a roadelor bogate și valoroase, pe care le culege ca slujitor al Bisericii și al Teologiei ortodoxe contemporane.

O vorbă foarte înțeleaptă spune că *fiecare vârstă are roadele ei. Atât doar că trebuie să te întinzi după ele, să le culegi și să te bucuri de ele.* Binecuvântat de Dumnezeu cu o energie „adolescentină”, Părintele Profesor confirmă aceste vorbe înțelepte la modul deplin. Pentru Sfinția Sa, fiecare an înseamnă un nou buchet de articole, studii și volume publicate, fiecare dintre acestea îmbogățind gândirea, cultura, teologia și spiritualitatea ortodoxă.

Este apreciat și respectat de teologi, de cadrele didactice din toate facultățile de teologie din Patriarhia română și de colegii de la Facultatea de Teologie „Dumitru Stăniloae” din Iași pentru calitățile sale umane deosebite și cultura sa enciclopedică. Și, deopotrivă, este iubit și de generații numeroase de studenți, masteranzi și doctoranzi, care au aflat în Sfinția Sa un îndrumător intelectual și sufletesc preocupat și aplecat, cu știință înaltă de carte, dar mai ales cu dragoste părintească și binevoitoare.

Părintele Profesor s-a împus în spațiul teologic și cultural contemporan ca un cercetător și scriitor de mare profunzime științifică și largă respirație intelectuală. Am fost impresionat, de fiecare dată când l-am ascultat sau i-am citit din scrierile sale, de cunoștințele sale interdisciplinare și vaste. Oricine îl audiază sau îi citește cursurile, volumele, studiile, multe dintre acestea din urmă publicate la edituri de mare vizibilitate internațională, își formează o convingere justă că avem de-a face cu un teolog cu o cultură universală largă, o pregătire teologică de excepție și un dar al sesizării și analizării a ceea ce este esențial și fundamental. Urmărind lista publicațiilor sale, oricine poate observa foarte ușor, din titlurile și conținuturile acestora, că pentru Părintele Profesor scrisul nu este un simplu act de transmitere, o etalare a cunoștințelor și a bibliografiei de ultimă oră, națională și internațională, pe care o

exploatează, ci Sfinția Sa scrie pentru Teologie, pentru Biserică și pentru viață. Toate contribuțiile sale științifice nu doar că îmbogățesc Teologia și Misiologia actuală, ci îndeamnă la păstrarea credinței celei adevărate și, mai ales, la întruparea ei în viața personală, atât cât ne este cu putință fiecăruia și de pe treapta pe care o ocupăm fiecare, clerici și credincioși.

Părintele Profesor reușește la modul cel mai înalt nu doar să pună în dialog diferitele discipline teologice, ci să așeze la masa dialogului, în duh irenic și constructiv, științe variate, iar soluția pe care o propune de fiecare dată este una cu o profundă finalitate morală, pentru că în toate aceste cunoștințe transpare conștiința sa de slujitor al lui Dumnezeu și al Bisericii. Iar aceasta s-a format și s-a consolidat prin frecventarea celor mai mari duhovnici români contemporani, la umbra cărora a trăit și care i-au marcat gândirea și viața, din fragedă copilărie, în mod deosebit Părintele Paisie Olaru, pentru care Sfinția Sa și întreaga sa familie are o evlavie deosebită. Este suficient să pronunți numele Părintelui Paisie, că inima i se deschide dintr-odată, povestind cu farmec și emoție momente inedite din relația sa și a familiei sale cu marele duhovnic român, iar cuvintele pătrund adânc în sufletul celor care îl ascultă. Și, în acest mod, Sfinția Sa face dovada unui teolog erudit și smerit, cunoscător și iubitor al adevărilor sublime ale credinței noastre ortodoxe, dar și un împlinitor al lor, în viața personală și a celor dragi. Personal, în cuvintele și mărturisirile sale de credință despre marii duhovnici români, am descoperit adevărate medalioane de sfinți contemporani și pagini evlavioase de Pateric românesc.

Conferințele și studiile sale, bogate în cunoștințe și ferme în convingeri, se remarcă prin bogăția cunoștințelor, a detaliilor și a nuanțelor, conducând, dincolo de vastele informații transmise cu tact și pasiune, spre faptul moral, duhovnicesc. Toate acestea nu sunt simple dovezi științifice, cât mai ales acte și mărturisiri de credință.

Părintele Profesor culege acum roadele frumoase pe care le-a adunat de-a lungul zecilor de ani de studiu, cercetare, lectură, redactare. Într-un limbaj nuanțat și expresiv, îmbracă într-un farmec deosebit și cu un impact deosebit cunoștințe înalte din domeniile dintre cele mai variate ale spiritului uman: științe exacte, filosofie, antropologie, sociologie, psihologie, medicină și, în mod sublim, teologie. Și, un lucru ce merită în mod particular evidențiat, îl constituie faptul că mare parte din aceste materiale și contribuții au fost susținute la conferințele și congresele de teologie cele mai importante pe plan mondial.

Ca unul care am citit parte din scrierile sale, am observat, pe parcursul anilor, un crescendo, atât din punct de vedere științific, dar mai ales spiritual. Calitățile sale de cercetare teologică se observă încă din perioada studiilor de

doctorat, care au constituit un punct de pornire al activității sale, operele studiate în acea vreme fiind scrierile unor sfinți normativi pentru credința răsăriteană, în mod deosebit Sfântul Maxim Mărturisitorul și Sfântul Simeon Noul Teolog, despre opera și teologia cărora Sfinția Sa a redactat materiale de o deosebită valoare științifică, actuale, cu un nivel înalt al cercetării teologice până în zilele noastre. Părintele Profesor a debutat cu unele analize generale, în mod predilect din domeniul dialogului dintre știință și credință, pentru ca apoi să se adâncească în aprofundarea unor teme cu relevanță și finalitate duhovnicească, morală. Iar acum, la vremea maturității sale spirituale și duhovnicești, Părintele Profesor îmbogățește teologia românească prin tratate de mare dimensiune și anvergură, unicate în gândirea și reflecția contemporană, nu doar românească, ci și internațională, unele deja tipărite, altele în proiect.

Alături de vocația sa teologică autentică și munca sa neîntreruptă și neobosită pe altarul teologiei ortodoxe românești, Părintele Gheorghe Petraru este și un părinte sufletesc și duhovnicesc iubit și apreciat. Studenți, masteranzi, doctoranzi, profesori de religie și numeroși preoți îl caută nu doar pentru recomandări bibliografice de ultimă oră și de cea mai mare valoare, ci și pentru căldura sa sufletească, pentru tonul colocvial și părintesc, pentru bunăvoința și bunătatea, pe care și le arată față de fiecare, „cu timp și fără timp”.

În încheiere, în impresia această plăcută a Profesorului de Teologie, aș dori să mai adaug un gând despre așezarea sa sufletească, despre calitățile sale umane. Toate acestea se circumscriu unui umanism profund, unei iubiri de semeni înalte și speranței neînfrânte. Spirit lucid, ce identifică problemele și dilemele morale ale lumii contemporane cu obiectivitate deplină, își păstrează permanent speranța în asanarea lumii și a omului, cu ajutorul valorilor morale creștine, construind, acolo unde alții dărâmă; zidind, acolo unde mulți surpă; întărind, acolo unde alții renunță. Și toate aceste, prin cuvântul Evangheliei, al Sfinților Părinți și al marilor Părinți duhovnicești contemporani, confirmați, așa cum ne încredințează Părintele Profesor, de marii oameni de știință din zilele noastre, adevărați avocați și apărători ai credinței și spiritualității creștine.

Sfântul Apostol Pavel ne încredințează că Duhul suflă unde voiește (Ioan 3, 8) și că darurile oferite de el sunt variate (I Corinteni 12, 4). Asupra Părintelui Profesor, Duhul Sfânt s-a pogorât covârșitor, încă din casa părintească, în care l-a descoperit și s-a apropiat de Dumnezeu, prin bunii și evlavioșii săi părinți și prin creșterea duhovnicească la umbra marilor duhovnici ai mănăstirilor moldave. Apoi, prin setea sa de cercetare și pasiunea sa față de cunoaștere. Și, ca o fructificare a darurilor primite, în întreaga sa

viață de cercetător al splendorilor credinței noastre și împlinitor al acestora. Dumnezeu a fost darnic în ceea ce privește darurile pe care le-a revărsat asupra Sfinției Sale, ca o confirmare a trudei, nevoinței și eforturilor sale intense și neobosite. Prin acestea, Părintele Profesor este un om chemat, dăruit și hărăzit.

Suntem fericiți că, în Grădina Maicii Domnului și în Teologia ortodoxă românească actuală, există astfel de persoane binecuvântate de Dumnezeu cu multitudine de calități și de daruri, care, slujind Biserica, școala teologică, familia și pe aproapele său, îmbogățesc cultura, teologia și spiritualitatea, dar mai ales ne înfrumusețează viața și ne înnobilează sufletele. Ne exprimăm, încă o dată, recunoștința atât pentru Dăruitorul lor, cât și pentru harnicul lor primitor și ostenitor în ogorul Domnului, la amvonul Bisericii, la catedra de facultate și alături de semenii.

Întru mulți, sănătoși și rodnici ani, Părinte Profesor!

Pentru a întregi cuvântul nostru, în cele ce urmează este prezentată o selecție de cărți, studii, articole (o parte dintre acestea regăsindu-se în volumul de față) și conferințe ale Părintelui Profesor Gheorghe Petraru:

A. Studii:

1. 1972-1977 – Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț;
2. 1978-1982 – Studii de licență în cadrul Institutului Teologic de Grad Universitar din București finalizate cu lucrarea de licență: *Argumentarea teleologică a existenței lui Dumnezeu. Sens și finalitate, la disciplina Teologia fundamentală, dogmatică și simbolică*;
3. 1982-1984/1987-1988 – Studii de doctorat în cadrul Institutului Teologic de Grad Universitar din București, specializarea *Misiologie și Ecumenism*;
4. martie-iunie 1996 – Bursa „Tempus” la Universitatea Catolică din Louvain, Louvain-la-Neuve, Belgia, specializarea *Teologia Fundamentală și Misiologie*;
5. 1999 – Doctor în Teologie cu teza: *Ortodoxie și prozelitism*;
6. 2005 – curs de limbă germană în cadrul Institutului pentru Bisericile Orientale din Regensburg, Germania;
7. 2011 – Bursă POSDRU la Universitatea Catolică din Louvain, Louvain-la-Neuve, Belgia, *Istoria misiunilor creștine*;
8. 2011 – Bursa POSDRU la Universitatea Cambridge, UK, *Psihologie religioasă, Sociologie religioasă, Misiologie pastorală*.

B. Activitate liturgică și didactică:

1. 1 noiembrie 1984 – preot II la Parohia Sfântul Nicolae – Ciurchi, Iași;
2. 1991-2003 – Lector universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dimitrie Stăniloae” din cadrul Universității „Alexandru Ioan-Cuza” din Iași;
3. 1993-1995 – construirea și finalizarea casei sociale a parohiei Sfântul Nicolae – Ciurchi, Iași;

Hristos – Rațiunea supremă și temeiul raționalității lumii*

Iisus Hristos Se numește pe Sine Dumnezeu și egal Tatălui, Creatorul cerului și al pământului. Pe aceste afirmații revelaționale, biblice stă și mărturisirea de credință creștină. Calitatea de Creator a Cuvântului celui veșnic al Tatălui implică și o relație a Sa cu totul specială cu creația, cu cosmosul, cu viața lumii, cu omul ca ființă relațională divinului și rațională, creată după chipul Rațiunii divine, Hristos, aspecte pe care teologia și experiența, creștină le afirmă consecvent și imperturbabil. Începând cu modernitatea, această viziune despre existență este dublată și chiar se vrea înlocuită de o viziune filosofică sau științifică care caută să explice, de o manieră autonomă, strict naturalistă și fără referință la un absolut metafizic sau la Dumnezeu biblic, cosmosul și viața, omul.

Pentru teologul creștin, principiul și premisa de la care se pleacă în dialogul cu raționalitatea filosofică sau cea științifică este Revelația și credința trinitară. Fundamentarea dialogului pe Unul metafizic al rațiunii umane ce postulează un absolut întemeietor pentru tot ceea ce există ca diversitate fenomenală a dus la eșecul credinței în fața rațiunii și la viziunea monist materialistă. Un dialog cu științele actuale nu poate începe decât cu ceea ce definește esențial teologia creștină și Biserica, anume credința trinitară ce aduce înțelegerea transfiguratoare în domeniile spre care teologul cu experiența comuniunii înțelegătoare și îndumnezeitoare se deschide¹. De fapt, această exigență nu este una nouă, ci singura alternativă viabilă în contextul relativist și de autonomie axiologică actuală, iar modelul acesteia este teologia patristică ce cu puterea ei transfiguratoare a adus și a convertit la lumina Hristos, Unul din Treime, consubstanțial Tatălui și Duhului, raționalitatea umană în exercițiul ei firesc de interpretare și înțelegere a creației și a omului. Realitatea Treimii supraființiale, temei al credinței Bisericii lui Hristos cel înviat, și abordarea creștină a domeniului științelor reprezintă întoarcerea și poziționarea omului în logica divină, conștientizarea demnității umane ca relațională divinului în planul lumii înțelese ca creație a lui Dumnezeu. În acest

* *Lucrarea Hristos Logosul. Relația logosului uman și a raționalității naturii cu Logosul divin etern*, a fost prezentat la a doua Reuniune Națională în cadrul programului „Science and Orthodoxy. Research and Education”, cu tema: *Religie, Filosofie, Știință – perspective inter și transdisciplinare în spațiul universitar*, Universitatea „Al.I.Cuza” Iași, 8-11 noiembrie, 2007.

¹ F. Leron Shults, *Trinitarian Faith seeking transformative Understanding*, în *The Oxford Handbook of Religion and Science*, Edited by Philip Clayton and Zachary Simpson, Oxford University Press, 2006, p. 489.

sens, F. Leron Shults, analizând raportul credință-rațiune în istoria gândirii europene de la perioada scolastică la cea actuală, numită postmodernă, trecând prin clasicii filosofiei, Descartes, Pascal, Locke, Hume, Kant, Hegel, Whitehead, Levinas, propune pertinent și programatic depășirea dualismelor consacrate metodologic, analitic și, uneori, ideologic în cultura noastră, respectiv experiență-credință, adevăr-cunoaștere, individ-comunitate, explicație-înțelegere printr-un model integrativ care să combine interogații și răspunsuri *paleoconstructive* și *deconstructive* la problema Realului prin sinteze *reconstructive* ce vizează „păstrarea intuițiilor tradițiilor noastre, eliberându-le pentru dialogul interdisciplinar transfigurator.”²

Sugestiile recomandate evidențiază perenitatea tradiției religioase creștine și eșecul uman și civilizațional-cultural ce are loc atunci când se refuză divinul ce este coexistent realității create, susținute ontologic pentru funcționarea ei de o rațiune infinită. Aceasta este prezentă tainic și sacramental în noua creație prin Hristos în Biserica Sa.

Modelul propus va permite o reflecție teologică și invitația de întoarcere la Hristos, Adevărul și Viața, ce este temeiul absolut al existenței și transcende contingența umană istorică:

1. Experiența interpretată ancorează toate credințele și o rețea de credințe informează interpretarea experienței;

2. Unitatea obiectivă a adevărului este condiția necesară în actul de căutare inteligibilă a adevărului și multiplicitatea subiectivă a cunoașterii indică failibilitatea pretențiilor strict umane de adevăr;

3. Judecata rațională este o activitate a indivizilor situați social și comunitatea culturală de o manieră nedeterminată mediază criteriile de raționalitate;

4. Explicarea vizează înțelegerea universală, transcontextuală care derivă din explicații particulare contextualizate³.

Credința creștină mărturisește că Dumnezeu Treime este Creatorul lumii. Tatăl a creat toate prin Fiul (Ioan 1,2-3) în Duhul, Cuvântul lui Dumnezeu ca Persoană treimică revelat în Persoana și lucrarea mântuitoare a lui Iisus Hristos. Însuși numele de Cuvânt al celui de al doilea ipostas treimic indica statutul, calitatea acestuia de a comunica și de a Se comunica pe Sine și, odată cu aceasta, ceva din misterul inefabil al ființei divine. Este un fapt evident că omul se definește ca ființă cuvântătoare, posedă limbaj, este înzestrat cu rațiune și comunică prin cuvinte cu cel asemenea lui. Prin cuvinte receptate de la semenul său și transmise mai departe se formează cunoștințe, se dobândesc informații. Mai mult, el transferă în limbaj și codifică realitatea

² F. Leron Shults, *Trinitarian Faith seeking transformative Understanding*, p. 496.

³ F. Leron Shults, *Trinitarian Faith seeking transformative Understanding*, p. 493.

obiectivă. Extrapolând acesastă realitate din lumea umană la dimensiunea divinului, la Cuvântul ipostatic veșnic al lui Dumnezeu, putem afirma că Acesta ne oferă prin cuvinte ceea ce este, ne informează pe noi oamenii despre intenția divină pentru om și cosmos. De asemenea, în opera divinității, respectiv natura și omul, se remarcă și anvergura gândirii divine, amploarea procesului creator, sustenabilitatea minunată a acestuia prin interacțiunea divină cu creația, posibilitatea pentru om de a accede rațional la Dumnezeu (Romani 1, 20). Având în vedere experiența creștină reală a comuniunii cu Dumnezeu revelat în cuvinte și deplin în Cuvântul (Evrei 1, 1-3), adevărul, coerența, eficacitatea transfiguratoare și universalitatea discursului teologic, putem afirma cu tărie „structura hristică”⁴ a creației, în sensul că aceasta reflectă rațiunile divine și ne informează despre atotștiința, înțelepciunea lui Dumnezeu. În acest sens, A. Peacocke, legând intim revelația de hristologie, afirmă că întruparea Cuvântului este, pe lângă dimensiunea soteriologică implicită formulată de dogma creștină, și „un proces de informare” a omului din partea lui Dumnezeu despre sensul existenței⁵.

Pe temeiul structurii hristice a creației, corelate adevărului teologic mărturisit și experiat real de creștin în comunitatea eclesială, putem sugera, așa cum procedează teologul Christoph Theobald, o „deschidere mesianică”⁶ și un „sens eshatologic”⁷ al universului studiat de științe.

1. Structura hristică a creației

Pentru gândirea clasică este un fapt evident că opera trimite la autorul ei și că ea reflectă gândirea, planul, voința, un sens al acestuia ce se voalează tainic în structura, intenționalitatea și funcționalitatea ei. Aceasta este valabil și pentru lumea care în perspectiva teologiei ceștine este opera Cuvântului divin veșnic, în relație creatoare cu Tatăl și cu Duhul Sfânt. Spiritul integrativ al teologiei patristice și, mai ales, viziunea Sfântului Maxim Mărturisitorul, a corelat Cuvânt și creație, Hristos și lume, în binomul explicativ și funcțional *Rațiune-Logos* și *rațiuni ale creației* pe care omul ca ființă teologică și eclesială este chemat să-l înțeleagă spre mărturia adevărului divin. Pentru

⁴ Christoph Theobald, Bernard Saugier, *et alii*, *L'Univers n'est pas sourd. Pour un nouveau rapport sciences et foi*, Bazard, Paris, 2006, p. 356.

⁵ Arthur Peacocke, *Evolution, the Disguised Friend of Faith. Selected Essays*, Templeton Foundation Press, Philadelphia and London, 2004, pp. 198, 206.

⁶ Christoph Theobald, „On Finality in Creation Theology: Epistemological and Theological Considerations”, în *Design and Disorder. Perspectives from Science and Theology*, Editors Niels Henrik Gregersen and Ulf Gorman, T/T Clark-A continuum print, London, New York, 2002, p. 162.

⁷ Christoph Theobald, *L'Univers n'est pas sourd...*, p. 325.

teologul bizantin, asemenea Sfântului Evanghelist Ioan, Logos este Iisus Hristos, Rațiunea eternă a Tatălui în relație dinamică cu toate cele din creație, a cărei structură reflectă și este susținută de Rațiunea veșnică, de Logosul divin ipostaziat în Iisus Hristos. Pentru Sfântul Maxim, filosofie, științe și teologie, ca discursuri umane interogative și explicative pentru sensul existenței, au fundament în raționalitatea umană, în cea a celor create și în Dumnezeu care se revelează și spre care se mișcă, converg în lucrarea de unificare harică toate cele ce există pentru ca adevărul și lumina Sa să iradieze în toate. El afirmă: „Cine, cunoscând prin rațiune și înțelepciune că lucrurile au fost aduse din nimic la existență de către Dumnezeu și îndreptându-și cu judecată puterea contemplativă a sufletului spre nesfârșita deosebire și varietate a lucrurilor și distingând cu o rațiune cercetătoare rațiunea după care au fost create toate, nu ar cunoaște Rațiunea cea Una, ca multe rațiuni, ce stă împărțită în chip neîmpărțit în varietatea făpturilor, precum arată însușirea lor de a se referi una la alta și, totuși, de a rămâne fiecare ea însăși în chip neamestecat. Și nu ar cunoaște iarăși multe rațiuni ca Una, prin referirea tuturor spre Ea, care există pentru Sine în chip neamestecat, fiind Cuvântul ființial și ipostatic al lui Dumnezeu și Tatăl, ca obârșie și Cauză a tuturor”⁸.

Extrapolând o terminologie consacrată hristologic la întreaga creație, Sfântul Maxim gândește unitatea acesteia în Hristos, aceasta prin actul de credință cu fundament în Revelația divină cu finalitate universală, chiar dacă evenimentul revelațional este circumscris spațial și temporal, istoric. Interpretând în cheie hermeneutică actuală pe teologul bizantin, Părintele Dumitru Stăniloae consideră că lumea creată, toate cele ce există, reprezintă de fapt „plasticizări și sensibilizări”⁹ ale rațiunilor divine, legate dinamic de Logos, Fiul lui Dumnezeu. Posibilitatea de a cunoaște a omului își are temei în raționalitatea creației ce poartă pecetea raționalității divine infinite. De aceea, „raționalitatea creației este pentru om și culminează în om; nu omul este pentru raționalitatea lumii. O persoană s-a gândit la persoana omului când a creat lumea”¹⁰, respectiv Dumnezeu care a creat toate prin și în Cuvântul Său ipostatic și veșnic. Aflăm aici și o confirmare a principiului antropocentric, fundamentat teologic și adevărat totodată și în perspectiva principiului enunțat mai sus, anume că explicația vizează inteligibilitatea universală și transcontextuală plecând de la particularitatea experienței credinței

⁸ Sf. Maxim Mărturisitorul, „Ambigua”, 7, traducere din grecește, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, în *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 80, EIBMBOR, București, 1983, pp. 79-80.

⁹ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, 1978, p. 349.

¹⁰ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, 1978, p. 351.

întemeietoare, actualizate permanent, vie și una în Biserica lui Hristos cu credința de la început.

O sinteză între viziunea pl tonică a separației inteligibilului de sensibil, cea aristotelică – ce unește cele două planuri în unitatea substanță și accidenți sau ființă și act cu cea modernă a personalismului în dinamica vieții, cu fundament în definiția calcedoniană a ipostasului hristic – conferă o viziune amplă, complexă pentru omul ca ființă rațională și spirituală, angajat în experiența mundană a înțelegerii și acțiunii, în relație ontologică cu Dumnezeu. În acest sens, tot Părintele Stăniloae afirmă expres că „natura însăși se dovedește a fi făcută pentru conștiință și nu conștiința pentru natură. Natura se dovedește ca o raționalitate plasticizată care poate fi în principiu modelată la nesfârșit de conștiință și transferată complet în conținuturile conștiinței interumane iubitoare”¹¹. De aceea, lumea creată pentru subiectele umane are un caracter antropocentric¹², desigur nu în sensul absolutizării umanului relativ, finit și creat, ci al înțelegerii de sine și a lumii ca dar de la Dumnezeu pentru comuniunea cu El și desăvârșire spirituală proprie în iubire de Dumnezeu și semenii, iubirea fiind expresia și realitatea ontologiei umanului dorite de Creator. Astfel, raționalitatea lumii dovedește caracterul spiritual al Creatorului și, implicit, ordinea spirituală pentru care a fost creat omul, pervertit prin păcat, dar restaurat prin jertfa hristică, readus la comuniunea cunoașterii și iubirii cu Dumnezeu. Ea confirmă dimensiunea personală a Creatorului care a gândit-o și a adus-o întru existență, precum și a omului care poate să o cunoască, să sesizeze sensurile ei în Dumnezeu și să fructifice creator și transfigurator experiența spirituală a creativității în planul culturii și civilizației.

Omul are conștiința clară a unei lumi deschise spre Creatorul ei și în relație permanentă cu El, ca Susținător al ei. Acesta este un aspect al raționalității umane ce se apleacă interogator, investigator spre pânzătura lumii în care surprinde relația tainică cu Creatorul – prezența tăcută dar evidentă a Lui în ea – posibilitatea de a utiliza cele din creație combinativ, pragmatic, creator spre scopurile sale mundane pentru care trebuie să mulțumească Celui care a înzestrat ceea ce este în contingența lumii cu virtualități nesfârșite. Ceea ce omul intuiește și caută dincolo de cele ce se văd – multiple, compuse dar unitare în dinamica lor –, se oferă, este pentru el dar și deschide spre mai mult decât el, spre infinitul divin inepuizabil și mereu tainic și întreg. De aceea, așa cum afirmă Părintele Stăniloae, „raționalitatea lucrurilor implică o persoană creatoare care le-a gândit și continuă să le gândească. Mai mult, orice raționalitate este o raționalitate interpersonală. În cazul lumii există o primă

¹¹ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, 1978, p. 327.

¹² Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, 1978, p. 339.

persoană care le gândește și le crează și altele cărora le sunt adresate spre împreună-gândire. Iar gândirea lor de către noi înseamnă că noi, ca subiecte gânditoare suntem după chipul Cuvântului, Care le-a gândit și le-a creat pentru un dialog cu noi”¹³.

Structura creației trimite la un subiect creator absolut, transcendent care își propune sieși o alteritate ce reflectă gândirea sa, o alteritate diferită substanțial, dar nu necesară în sensul că Ființa infinită nu ar fi deplină ontologic fără aceasta, ci creată liber, din iubire, pentru a extinde un prea plin ființial dincolo de sine spre propria existență bună și fericită. În subiectul rațional creat, omul, există ontologic intenția cognitivă și comunională spre subiectul creator infinit care informează la rândul Său despre Sine atât cât poate pătrunde finitudinea creată în avântul ei natural spre transcendență, neperversit de prejudecăți și de eroare, de refuzul unei evidențe ce se propune tainic și irezistibil. În acest sens, este evident faptul că ceea ce transcende subiectul uman, fie în ordinea finită, transsubiectivă, fie în cea a absolutului metarațional, metapersonal, transcendentă, întemeietoare și susținătoare se deschide natural acestuia spre cunoaștere, comuniune și acțiune liberă și creatoare. Acest aspect al raționalității lumii trebuie receptat și înțeles ca informație despre existența unui real ireductibil la categoriile create și, implicit, ca sens propus ordinii contingente a realității. Totul se înscrie în ceea ce grecii au înțeles a fi „unitatea ontologică a ființei”¹⁴ în care teologia patristică prin geniul capadocienilor a introdus conceptul de persoană ce ipostaziază ființa și este modul de a fi a acesteia. Existența rațională, spirituală nu există decât ca persoană și în comuniunea de persoane, ceea ce face saltul de la monismul substanțialist la ontologia relațională existențială, la ființa-comuniune, respectiv Treimea necreată și veșnică și Biserică – Trupul tainic, sobornicesc al lui Hristos¹⁵.

Lumea este creația Treimii pentru comuniunea cu Treimea a omului creat în chipul lui Dumnezeu și restaurat în Hristos pe Cruce, prin moartea și învierea Sa. De aceea, tot ceea ce există, există în sistemul creat de Dumnezeu, este în corelație ontologică, dinamică cu El. Create prin cuvânt, toate cele ce sunt se structurează relațional Cuvântului ipostatic ca *logoi* în structura creației. Fiecare *logos* creat, finit, are o relație intrinsecă cu *Logos*-ul substanțial, ipostatic, divin, manifestat istoric în Mântuitorul Iisus Hristos ce a unit umanul cu divinul în istorie în mod personal, irepetabil și unic. Despre

¹³ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, 1978, p. 9.

¹⁴ Alexei V. Nesteruk, „Design in the Universe and Logos of Creation: Patristic Synthesis and Modern Cosmology”, în *Design and Disorder*, pp. 174-175.

¹⁵ John Zizioulas, *Being as Communion*, St. Vladimir Press, New-York, 1997, p. 83; cf. G.L. Prestige, *God in Patristic Thought*, SCM Press, London, 1952.

acest adevăr teologic cu deschidere spre filosofie și științe afirmă Părintele Stăniloae următoarele: „Venind la existență, venim spre Cuvântul, singurul existent cu adevărat, atrași de El din nimic, dar venim nu ca niște obiecte ci ca niște subiecte, pentru că atragerea la existență este în același timp o chemare la un dialog etern cu El. Cuvântul Își dă prin aceasta un *alter-ego* creat sau o mulțime de *alter-ego*-uri. El dă consistență unui obiect care e un fel de proiecție gândită și creată a Sa proprie. Dacă noi putem gândi și cunoaște lucrurile, este pentru că ele sunt chipuri create plasticizate ale rațiunilor unei Rațiuni personale supreme. Dacă le putem exprima prin cuvinte este pentru că sunt cuvinte plasticizate ale Cuvântului adresate nouă la nivelul nostru. Noi gândim rațional și vorbim, pentru că suntem parteneri ai Persoanei care este Ea însăși Cuvântul personal și a pus în fața noastră gândirea Sa sau chipul creat al gândirii Sale plasticizate, la nivelul rațiunii și al puținței noastre create de exprimare, cu o putere creatoare pe care noi nu o avem. Noi ne simțim mânați să adunăm rațiunile lucrurilor în noi și să le exprimăm pentru că prin ele ne realizăm, pentru că ele ne sunt adresate ca mijloace ale dialogului nostru cu Cuvântul lui Dumnezeu și de creștere a noastră în comuniunea cu El”¹⁶.

Cuvintele teologului ortodox trebuie luate în sensul realismului filosofic și teologic, anume că ele atunci când se referă la Logos exprimă Realitatea divină cognoscibilă omului în actele revelaționale ce culminează cu întruparea Cuvântului veșnic al lui Dumnezeu pentru cunoașterea de către noi oamenii a adevăratului și unicului Dumnezeu pentru mântuire și viață veșnică (Ioan 17,3). Astfel, Cuvântul lui Dumnezeu revelează pe Dumnezeu și voința Sa prin Sine Însuși pentru fiecare ființă umană care ia parte la misterul existenței, spre viața autentică a cunoașterii și comuniunii sacramentale cu Cuvântul care este Adevăr, Viață, Lumină, Pâinea euharistică a învierii și nemuririi. Dacă noțiunea de Logos a constituit calea pentru a aduce la Cuvântul făcut trup pe evrei sau pe cei din cultura clasică a antichității, atunci tot prin Logos cultura filosofică și științifică actuală poate fi creștinată, poate fi transfigurată spiritual, euharistic.¹⁷

Problema Unului a fost și este una religioasă, filosofică, dar este și una științifică pentru că astăzi se caută și în științe „o viziune unificată”¹⁸ asupra lumii. Astfel, perspectiva teologică maximiană promova un sens al unității plecând de la contemplarea multiplicității pentru a o unifica mental în intelectul purificat de patimi și unit apoi mistic cu Logosul, cu Hristos. Această

¹⁶ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, 1978, p. 10.

¹⁷ Gerald O’Collins S.J. *The Tripersonal God, Understanding and Interpreting the Trinity*, Paulist Press, New-York/Mahwah, N.J., 1999, p. 80.

¹⁸ Jan G. Barbour, *Religion and Science. Historical and contemporary Issues*, SCM Press, London, 1998, p. 89.

cale transcende percepția empirică, dar și înțelegerea mentală, fiind de fapt viziune spirituală, vedere a lui Dumnezeu în lumina necreată pe baza căreia intelectul unit haric și informat de Dumnezeu în energiile veșnice înțelege și vede real tot ceea ce există ca având temei în Dumnezeu, fiind purtat spre plinirea în Dumnezeu așa cum arată Revelația Sa în cuvinte și în Cuvântul întrupat. Ceea ce formulează intelectul prin raționalitate și discursivitate se unifică cu viziunea ca informație și înțelegere pe care ca dar o oferă Dumnezeu minții iluminate instantaneu dar și antrenate în procesul rațional de înțelegere a sensului existenței și totodată în comuniune cu Dumnezeu. Este o cale antinomică, paradoxală de cunoaștere-experiență ascetică și spirituală prin care se și unifică orizontul a ceea ce clasic în filosofie sunt domeniile sensibilului și inteligibilului pe care monismul naturalist și evoluționist actual, știința experimentală mediată de aparatură tehnică o eludează. Pentru această demers cognitiv și existențial este necesar saltul spre lumea simbolului cu limbajul specific, dar și a matematicii care deschide calea spre entități conceptuale dincolo de măsura umană, precum global, total, infinit, absolut, de fapt un metadomeniu în funcție de care se regularizează și se ordonează raționalitatea umană. Această raționalitate este ascunsă însă în taina persoanei, în Cuvântul întrupat al lui Dumnezeu, Logosul¹⁹ care ține toate intercorelate, în structură organizatorică și funcțională în spectacolul, în jocul cosmic. Dumnezeu este Treime de Persoane veșnice distincte și unice ceea ce face ca și în creația Sa fiecare existent să fie unic și originat prin creație în divin, relațional acestuia în derularea cosmică și temporală²⁰. În acest sens, teologul J. Moltmann afirmă că „în viața Treimii imanente totul este *unic*. Numai pentru că totul în ființa lui Dumnezeu este *unic*, pot fi recunoscute drumurile și operele lui Dumnezeu ca *originare* pentru celelalte. În învățătura despre Treimea imanentă nu este voie de fapt decât să *relatăm* nu însă să subsumăm. Trebuie să rămânem concreți, căci, precum arată istoria, ereziile se ascund în abstracții”²¹.

2. Deschiderea mesianică a științei și sensul eshatologic al creației

Pentru a opera cognitiv eficient între domeniile realității este necesară o ierarhie a ființei și a cunoașterii pe care teologia patristică o propune pertinent și pe care o sintetizează astfel Calist, patriarh al Constantinopolului timp de

¹⁹ Alexei V. Nesteruk, „Design in the Universe and the Logos of Creation...”, p. 185.

²⁰ Alexei V. Nesteruk, „Design in the Universe and the Logos of Creation...”, p. 187.

²¹ Jurgen Moltmann, *Treimea și Împărăția lui Dumnezeu. Contribuții la învățătura trinitară despre Dumnezeu*, traducere din limba germană și postfață de lect. univ. dr. Daniel Munteanu, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2007, p. 238.